

УДК 159.923

Олег БАГАС,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Роман КОВАЛЬЧУК,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

КОНФЛІКТИ В СПОРТИВНОМУ КОЛЕКТИВІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті проаналізовано сутність конфліктів, причини їх виникнення, шляхи подолання конфліктів. На основі аналізу зроблено висновки щодо виникнення конфліктів у спортивних командах.

Ключові слова: *конфлікт, спортивна команда, індивідуально-психологічні особливості, соціально-психологічний клімат, конфліктність.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Зменшення кількості конфліктних ситуацій – серйозна практична проблема, що стоїть перед тренерами спортивних колективів.

Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії. У основі будь-якого конфлікту лежить ситуація, що включає такі: суперечливі позиції сторін з якого-небудь приводу; протилежні цілі або засоби їх досягнення в даних обставинах; розбіжність інтересів, бажань, поглядів опонентів.

Конфліктна ситуація, таким чином, містить суб'єкт можливого конфлікту і його об'єкт. Проте, аби конфлікт розвивався, необхідний інцидент, коли одна із сторін починає обмежувати інтереси інших. Готовність до вирішення конфлікту – один з ключових чинників, що визначають його результат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Питання конфліктних ситуацій у спортивних командах, рівня конфліктності та шляхи їх вирішення досліджували Ю. Ханіна, А. Родіонов, Д. Богданова, В. Воронов, Ю. Коломойцев, Б. Ашмарін, Г. Горбунов, М. Фролова, Г. Бабушків, А. Горбань та інші.

Проблеми конфліктності спортивних команд, її психологічний складник на сьогодні є найменш досліджений. Теоретичний пошук шляхів вирішення цієї проблеми триває досі. Отже, **метою статті** є висвітлення психологічних передумов виникнення конфліктних ситуацій, їх класифікація та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з головних чинників для розв'язання конфлікту є вміння спілкуватись. Важливою якістю у спілкуванні є здатність людини встати на позицію партнера. При рольовому спілкуванні (тренер-спортсмен) прийняття позиції і ролі іншого означає його розуміння, що полегшує спілкування [1; 2]. Культура педагогічного спілкування передбачає необхідність знання особливостей характеру, ціннісних орієнтацій і потреб людей. Ці знання потрібні тренерам для ухвалення рішень і здійснення контролю. Тут недостатньо однієї загальної культури і професіоналізму в галузі фізичної культури і спорту, виникає потреба в спеціальних психологічних і соціально-педагогічних знаннях. Вони можуть бути досягненні фахівцем лише в процесі повсякденного спілкування зі спортсменами. Але для вирішення проблем, що виникають у процесі спілкування, потрібне знання про те, як правильно спілкуватися. Практика показує, що конфлікти в спортивному колективі зазвичай викликані такими причинами:

по-перше, недоліками, пов'язаними з організацією навчально-тренувального (змагального) процесу, неповним і неправильним використанням моральних і матеріальних стимул-реакцій і под.;

по-друге, недопрацюванням у сфері спортивної діяльності, підбору і розміщення кадрів відповідно до кваліфікації і психологічних особливостей, неправильним стилем керівництва, виявом адміністрування та ін.;

по-третє, складностями і напруженістю, пов'язаними з міжособистісними стосунками усередині спортивного колективу.

Під час проведених бесід з розгляду конфлікту в спортивному колективі необхідно:

проаналізувати і довести до свідомості кожного з учасників конфлікту причини його виникнення;

виявити його можливі наслідки для виконання колективом поставлених завдань і якості міжособистісних стосунків усередині спортивного колективу;

обґрунтувати висновки, що витікають з умов виникнення конфлікту, і його можливі наслідки;

нейтралізувати антагоністичний емоційний настрій противників, підкресливши спільні цілі спортивного колективу, і прийняти рішення про подальшу спільну діяльність;

об'єктивно оцінити поведінку винуватців конфлікту і реакцію навколишніх.

Готуючись до бесіди, необхідно виходити з того, що учасники конфлікту часто однобічно висловлюють свої оцінки (інколи дуже емоційно і неефективно). Перед бесідою необхідно з'ясувати для себе такі питання:

а) у чому полягає суть конфлікту, як це виявляється в спортивній діяльності?

б) хто бере участь у конфлікті, як слід оцінити його учасників?

в) як впливає конфлікт на виконання колективом спортивно-виховних завдань?

Якщо спортсмени висловлюють суперечні думки, з'ясуйте, у чому вони бачать конкретні можливості для вирішення конфлікту, хай вони відчують свою відповідальність за ситуацію в команді.

Ухвалюючи рішення, урахуйте відповідні пропозиції учасників, конструктивно і критично розбирайте викладені позиції, чітко і недвозначно змалюйте шляхи й умови вирішення конфлікту, а також вимоги до поведінки спортсменів, і перш за все, до винуватців конфлікту.

Чим переконливіше ви обґрунтуєте свою позицію стосовно до винуватців конфлікту, тим більшою мірою це сприятиме стабілізації стосунків у колективі і міжколективному професійному спілкуванню.

Спортивна команда є єдине ціле. Її як систему характеризує динамічність, гнучкість, і зміна в частині веде до змін у цілому. Наприклад, заміна одного суб'єкта у складі команди призводить до зміни взаємодій і взаємин у команді.

Спортивна команда як система розглядається з боку структури та динаміки. Управління спортивною командою вимагає знань структури команди, особливостей функціонування, взаємодій, взаємин, уміння встановити психологічний контакт із спортсменами.

Наукові дослідження дають можливість виділити найбільш характерні особливості, що обумовлюють високу конфліктність ігрових видів спорту:

протиборство команд, спрямоване на перемогу над суперником, з максимальною мобілізацією фізичних і психічних зусиль;

наявність гостроконфліктних ігрових ситуацій, пов'язаних з обмеженим лімітом часу на обдумування і ухвалення рішень;

значна ймовірність помилкових дій, які обумовлені необхідністю вирішення складних завдань тактичного і стратегічного характеру, ураховуючи численні і різноманітні варіанти переміщення по ігровому майданчику партнерів, суперників;

різке підвищення інтенсивності й обсягу тренувального процесу, необхідне для підтримки протягом ігрового сезону на високому рівні фізичних якостей спортсменів;

висока емоційність спортивних ігор, яка безпосередньо пов'язана з неможливістю передбачити перебіг спортивного поєдинку і з непередбачуваністю результату;

висока конкуренція за місце в основному складі всередині спортивного колективу;

розбіжність різного роду стимулів між гравцями основного та запасного складу;

неоднозначність особистої психологічної самооцінки щодо ролі і місця в спортивному колективі.

Слід урахувати той факт, що міжособистісний конфлікт не виникає сам по собі і його основу має становити певний об'єкт, який прийнято називати причиною конфлікту. Для визначення комплексу заходів, спрямованих на попередження та подолання конфлікту, необхідно вивчити реальні причини конфлікту в спортивних командах, навколо яких розгортається конфліктна ситуація. Знання причини конфліктів допомагає запобігти їм або успішно розв'язати у разі виникнення у спортивній команді.

У процесі дослідження спортивних команд спортсменами та тренерами були виявлені причини конфліктів.

Причини, які виділили спортсмени:

стиль керівництва тренера спортивною командою. Тренер у процесі своєї діяльності на працьовує певний стиль керівництва спортивною командою. Авторитарний, демократичний, ліберальний стилі рідко зустрічаються в роботі тренера в "чистому" вигляді. Необхідне оптимальне поєднання в стилях керівництва, яке відповідає ступеню розвитку й організованості спортивної команди. Відхилення від оптимального стилю керівництва призводить до конфліктів;

конкуренція між спортсменами. Спортивно-ігрова діяльність неможлива без змагання, а значить, і конкуренції, яка має тенденцію перетворюватися на конфлікт;

некомпетентність тренера. Спортивна діяльність допускає можливість помилкових дій, управлінських рішень. Спортсмен або група спортсменів можуть вступати в конфлікт з педагогом, у разі переконаності в його некомпетентності. Основною причиною таких конфліктів є прийняття тренером значної кількості поверхневих рішень, які не сприймаються як оптимальні спортсменом або командою.

Причини, які виділили тренери:

різниця в кваліфікації спортсменів;

психічне і фізичне перенапруження. Значні фізичні та нервово-психічні навантаження, характерні для діяльності спортсменів, які прагнуть досягнення максимальних результатів, часто призводять до психічного перенапруження. У стані психічної напруги спортсмени швидко втомлюються, знижують працездатність, стають дратівливими, невпевненими у власних силах;

порушення спортивного режиму. У процесі зайняття спортом деколи спортсмени починають займатися з меншою самовіддачею, пропускати тренувальні заняття, вживати алкоголь. У підсумку спортивна підготовка знижується, що негативно позначається як на індивідуальній результативності, так і на результативності команди.

Як менш значущі були відзначені спортивними спеціалістами такі причини: несумісність членів спортивної команди, антипатія між членами спортивної команди, введення в команду нового тренера, агресивність, невдалий виступ у змаганні і под.

Виділені причини конфліктів, на наш погляд, є одними з найбільш поширених і призводять до протиборства у спортивній команді. Знання цих причин дозволить тренеру спортивної команди в його професійній педагогічній діяльності раціонально виходити з можливих конфліктних ситуацій.

Конфліктність у спортивній команді може бути обумовлена чисельністю, складом, згуртованістю і прийнятими нормами поведінки [3; 4].

Для спортивно-ігрової діяльності залежно від виду спорту, в якому виступає команда, існує обмеження чисельності. Результати досліджень малих груп показали, що розмір групи має вплив на міжособові стосунки. Вважається, що для найбільш ефективної спільної діяльності в групі необхідно від 5 до 9 чоловік. Збільшення кількості членів групи викликає підвищену конфліктність, пов'язану з утрудненням спілкування і спільної діяльності, що характерно для спортивних команд.

Склад спортивної команди має складну ієрархічну систему взаємин, що обумовлено структурою, статусно-рольовими відносинами, лідерством, індивідуальною конфліктністю його членів. Структура спортивної команди може бути подана як підсистеми, що дозволяють ефективно вирішувати завдання тренувальної та змагальної взаємодії – керівної і спрямовальної [тренери], удосконалюється і показує результат [спортсмени].

Отже, у спортивній команді існують два типи взаємовідносин і взаємодій: “вертикальні” – між членами спортивної команди з різним рівнем ієрархії (тренер-спортсмен). Горизонтальні відносини – це відносини між членами спортивного колективу, що мають однаковий

статус (спортсмен-спортсмен). Відзначається, що горизонтальні і вертикальні відносини у спортивній команді, як було показано раніше, можуть порушуватися. Таке явище не стає винятком. Це зумовлюється специфікою спортивної діяльності, що відбувається на рівні конфліктної ситуації, а також значною кількістю протиборств, що виникають у її процесі. У результаті спортивно-ігрової діяльності створює схильність до прихованих чи відкритих конфліктів у колективі за взаємодії і спілкування індивідів.

Згуртованість спортивної команди являє собою один з важливих критеріїв, який характеризує стабільність та стійкість його внутрішніх зв'язків між членами колективу. Згуртованість між спортсменами і соціально-психологічний клімат слід розглядати як один з основних складників ефективності та надійності спортивної команди.

На конфліктність спортивної команди мають прямий вплив норми поведінки. Норми поведінки дозволяють співвідносити поведінку члена групи з прийнятими зразками поведінки у формальній та неформальній сфері взаємодії і регулюють діяльність, спілкування, права, обов'язки. Вони існують найчастіше в негласній формі, виконуючи при цьому функції контролю за особистістю в групі, і мають суттєвий вплив на конструктивність міжособистісних конфліктів.

Безсумнівно, чисельність, склад, індивідуально-психологічні особливості членів, згуртованість і групові норми поведінки мають прямий вплив на можливість виникнення або ефективність вирішення конфліктів у спортивній команді. Вони можуть впливати на рівень конфліктності спортивної команди, необхідний для успішного існування колективу, який не допускає регресу в міжособистісних і ділових відносинах, сприяючи творчому вдосконаленню. Але рівень міжособистісної конфліктності спортивної команди перебуває в прямій залежності від таких складових: спрямованості, тривалості, кількості виниклих конфліктів, рівня розвитку команди як колективу і ефективності спільної діяльності.

Кількість міжособистісних конфліктів, що виникають у спортивній команді, обумовлює можливість ефективних взаємодій і взаємин. Вважається, що значна кількість конфліктів є одним з основних факторів зниження спортивного результату.

Слід виділити п'ять рівнів конфліктності: низький, середній, високий, вищий і особливий.

Команди з низьким рівнем конфліктності (наявність конструктивних конфліктів). До них слід віднести колективи, в яких не виявляється конфліктних деструктивних протидій і виникають короточасні міжособистісні конфлікти або конфлікти з діловою спрямованістю.

Команди із середнім рівнем конфліктності (поява конструктивно-деструктивних конфліктів). Вони характеризуються переважанням конструктивних міжособистісних конфліктів і появою серед них змішаних конфліктів з особистісно-діловою спрямованістю.

Команди з високим рівнем конфліктності (поява деструктивних конфліктів). Їх слід розглядати як колективи із середньою кількістю міжособистісних конфліктів, які мають диференційовану тривалість і спрямованість.

Команди з вищим рівнем конфліктності (переважання деструктивних конфліктів). У них детерміновано значну кількість деструктивних міжособистісних конфліктів, які набувають різко вираженої особистісної спрямованості, тривалої чи затяжної форми течії.

Команди з особливим рівнем конфліктності (команда деструктивних конфліктів). Такі команди являють собою колективи, більшість членів яких залучені до деструктивного конфліктного протиборства.

Команди з особливим і вищим рівнем конфліктності, поза сумнівом, не можуть досягти великих успіхів у спорті.

У той же час не слід заперечувати можливість виникнення в спортивних командах міжособистісних конфліктів, які за окремими критеріями мають більш високі показники, ніж рівень конфліктності в колективі. Це обумовлює перехід спортивної команди на більш високий рівень конфліктності.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити такі висновки:

1. Спортивна команда являє собою один з різновидів малої групи зі спрямованістю на досягнення перемоги над суперником у процесі змагання, складається з двох підсистем: керівної (тренери) та такої, що показує результат (спортсмени). Вона має складну структуру взаємин і взаємодій, яка не є постійною. Її слід розглядати з точки зору системного підходу.

2. Міжособистісні конфлікти в спортивній команді залежно від спрямованості, тривалості, впливу на індивідуальну і спільну спортивну діяльність конфліктуючих сторін слід розглядати як деструктивні, конструктивні і конструктивно-деструктивні.

3. Виникнення конфліктів у спортивній команді зумовлено причинами, які можуть бути як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Знання причин конфліктів, уміння визначити їх у разі протистояння дозволяє тренерові вирішувати і попереджати проблемні ситуації в команді.

4. На основі визначених критеріїв і показників конфліктності в спортивних командах слід виділити п'ять рівнів конфліктності: низький, середній, високий, вищий і особливий.

Список використаної літератури

1. Алешков И. А. Опыт психологического анализа спортивной деятельности / И. А. Алешков. – В сб. : Психология спортивной деятельности. – М. : Изд. ВНИИФК, 1978.
2. Ильин Е. П. Психология физического воспитания / Е. П. Ильин. – М. : Просвещение, 1987. – 287 с.
3. Немов Р. С. Психология : учебное пособие для институтов и училищ / Р. С. Немов. – М. : Просвещение, 1990. – 296 с.
4. Психология физического воспитания и спорта / под ред. Т. Т. Джамгарова и А. Ц. Пунин. – М. : ФиС, 1979. – 143 с.

*Рецензент – кандидат психологічних наук,
старший наукових співробітник Самохвалов О. Б.*

Стаття надійшла до редакції 27.05.2016

Багас О. П., Ковальчук Р. О. Конфликты в спортивном коллективе и пути их решения

В статье проанализированы сущность конфликтов, причины их возникновения и пути преодоления конфликтов. На основе анализа сделаны выводы о возникновении конфликтов в спортивных командах.

Ключевые слова: *конфликт, спортивная команда, индивидуально-психологические особенности, социально-психологический климат, конфликтность.*

Bagas O. P., Kovalchuk R. O. Conflicts in a sports team and their solutions

The article analyzes the nature of conflicts, their causes, and ways to overcome the conflict. On the basis of analysis, the conclusion was made about the occurrence of conflicts in sports teams.

Keywords: *conflict, team sports, individual psychological characteristics, socio-psychological climate, conflict.*